

Тема вебінару: Просторове планування розвитку територіальних громад / Spatial planning of the development of territorial communities

Мета вебінару полягає у поглибленні знань слухачів щодо сутності просторового планування розвитку територіальних громад, розумінні особливостей інтегрованого просторового планування, оволодіння навичками формування концепції та комплексного плану просторового розвитку.

План вебінару:

1. Сутність просторового планування та його необхідність для територіальної громади.
2. Особливості інтегрованого просторового планування.
3. Концепція просторового розвитку.
4. Комплексний план просторового розвитку територіальної громади.
5. Структура концепції просторового розвитку.
6. Етапи розробки концепції просторового розвитку.

Основні завдання вебінару:

- 1) розглянути основні поняття просторового планування та інтегрованого просторового планування територіальної громади;
- 2) охарактеризувати важливість інтегрованого просторового планування та розробки комплексного плану для територіальної громади;
- 3) розглянути структуру концепції просторового розвитку територіальної громади;
- 4) оволодіти навичками розробки концепції просторового розвитку територіальної громади;
- 5) навчитись здійснювати комплексний аналіз територіальної громади з використанням сучасних інструментів.

1. Сутність просторового планування та його необхідність для територіальної громади

В українському законодавстві термін «просторове планування» відсутній. Його українські містобудівельники «запозичили» в європейських країнах і почали вживати у своєму професійному середовищі як синонім словосполучення «містобудівна діяльність».

Просторове планування розвитку територіальних громад являє собою
Просторове планування розвитку територіальних громад

спробу суспільства впливати на розподіл ресурсів та людської діяльності на основі принципів сталого розвитку.

Таким чином, документація з просторового планування повинна правильно враховувати екологічні проблеми, належне управління водними ресурсами, стійку мобільність, захист культурної та природної спадщини, а також вимоги, що виникають у зв'язку з необхідністю адаптації до зміни клімату.

Просторове планування дозволяє:

1. Раціонально формувати простір відповідно до потреб громади та місцевих умов.
2. Зберегти екологічні, культурні та ландшафтні цінності.
3. Врахувати економічні та соціальні умови ТГ.

Просторове планування – сукупність дій органів місцевого самоврядування та виконавчої влади щодо визначення територій для розселення, місць застосування праці, відпочинку та оздоровлення, інженерно-транспортної інфраструктури, інших об'єктів шляхом розроблення, затвердження документації з просторового планування та дотримання її рішень.

Документація з просторового планування – затвержені текстові та графічні матеріали з просторового планування територій, регулювання їх розвитку, забудови та раціонального використання територій.

Документація з просторового планування вирішує наступні завдання для територіальної громади:

- 1) створення та підтримка сприятливого життєвого середовища;
- 2) забезпечення сталого соціально-економічного розвитку;
- 3) задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності;
- 4) створення робочих місць;
- 5) покращення інфраструктури населених пунктів;
- 6) визначення територій для містобудівних потреб;
- 7) надання населенню органами місцевого самоврядування високоякісних і доступних адміністративних, соціальних та інших послуг;
- 8) узгодження інтересів держави та територіальної громади.

2. Особливості інтегрованого просторового планування

Інтегроване просторове планування виконує важливу комунікаційну функцію, метою якої є досягнення консенсусу щодо бачення розвитку території між стейкхолдерами та різними рівнями врядування – місцевим, районним, обласним.

Потреба в інтегрованому плануванні зумовлена значним ускладненням планувального процесу та постійними швидкими змінами в усіх сферах життя соціальними, економічними та політичними.

Термін *інтегроване просторове планування* містить дві важливі характеристики: «інтегрованість» та «простір».

«*Інтегрованість*», в нашому випадку, означає врахування при плануванні розвитку території всіх сфер життєдіяльності (економіки, мобільності, освіти, медицини, сфери послуг, історії, культури, екології, ландшафту) та залучення широкого кола заінтересованих сторін (локальних бізнесів, громадських ініціатив, представників влади).

«*Простір*» означає, що будь-які планувальні рішення мають бути покладені на мапу території.

Інтегроване просторове планування цінне для планування розвитку територій громад через те, що виступає *інструментом координації* для:

- 1) заінтересованих сторін;
- 2) різних рівнів урядування;
- 3) різних галузей життєдіяльності територіальної громади;
- 4) стратегій розвитку національного, регіонального та локального рівнів;
- 5) враховує перспективний план;
- 6) враховує візії окремих населених пунктів, інтегрованих з візією територіальної громади;
- 7) попередньо розроблених стратегічних документів.

Різновиди просторового планування наведені на рис. 1.

Рис. 1. Різновиди просторового планування

3. Концепція просторового розвитку

Концепція просторового розвитку ТГ є інструментом просторового планування.

Це документ, що відображає стратегічні напрямки розвитку території із врахуванням всіх ключових сфер її життєдіяльності – соціальну, економічну, мобільність, навколишнє середовище та ландшафт, культуру, історичну спадщину, освіту, охорону здоров'я та ін.

Розробка концепції обов'язково передбачає залучення всіх заінтересованих сторін (жителів, бізнесу, громадськості).

Концепція просторового розвитку в Україні належить до так званих неформальних документів (soft planning). Розробка та впровадження таких документів, на відміну від формальної містобудівної документації, жорстко не регулюються законодавством.

Концепція має стати основою для складання завдання на розроблення Комплексного плану. У разі відсутності концепції інтегрованого розвитку – завдання на Комплексний план має проходити процедуру громадського обговорення.

Можливими напрямками використання концепції просторового розвитку є:

- 1) включення до стратегії розвитку ТГ;
- 2) підґрунтя для технічних завдань з розробки містобудівної документації;
- 3) використання в ході заходів з учасницького планування та громадського залучення;
- 4) підготовка інвестиційних паспортів та пропозицій для потенційних інвесторів.

4. Комплексний план просторового розвитку територіальної громади

Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади – новий вид сучасної містобудівної та одночасно земельної документації, що з'явився після ухвалення Верховною Радою України Закону України № 711-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель».

Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади – одночасно містобудівна документація на місцевому рівні та документація із землеустрою, що визначає планувальну організацію,

функціональне призначення території, основні принципи і напрями формування єдиної системи громадського обслуговування населення, дорожньої мережі, інженерно-транспортної інфраструктури, інженерної підготовки і благоустрою, цивільного захисту території та населення від небезпечних природних і техногенних процесів, охорони земель та інших компонентів навколишнього природного середовища, формування екомережі, охорони і збереження культурної спадщини та традиційного характеру середовища населених пунктів, а також послідовність реалізації рішень, у тому числі етапність освоєння території.

Розробляється комплексний план просторового розвитку території територіальної громади на всю територію територіальної громади та передбачає узгоджене прийняття рішень щодо цілісного (комплексного) просторового розвитку населених пунктів як єдиної системи розселення і території за їхніми межами.

Затверджується комплексний план з обов'язковим врахуванням державних, громадських та приватних інтересів, а також концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади.

Комплексний план просторового розвитку території територіальної громади – це:

1. Документ, що регулює питання розподілу, використання та охорони земель усіх форм власності.
2. Основа для інвестицій у будівництво, використання територій, реалізації проєктів громади.
3. Можливість врахування інтересів усіх верств населення громади.

Завдання на розроблення комплексних планів просторового розвитку можна розробити з допомогою онлайн-платформи plangromad.com.ua. Цей ресурс презентувала Програма USAID з аграрного та сільського розвитку (АГРО) спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства України та Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури.

Мета онлайн-форми – допомогти громадам розпочати впровадження просторового планування територій, а відтак прискорити повоєнне відновлення країни.

За даними Всеукраїнської асоціації громад, із 440 опитаних громад 41 % вже прийняли рішення про розробку комплексних планів просторового розвитку і лише 8% змогли самостійно розробити технічне завдання на таку розробку. Онлайн-платформа дозволить пришвидшити та оптимізувати цей процес.

5. Структура концепції просторового розвитку

Структура концепції просторового розвитку територіальної громади включає 5 ключових елементів:

1. *Вступ*, що містить:

- мету концепції та опис етапів її створення;
- опис процесу участі жителів та представників інших заінтересованих сторін у розробці концепції просторового розвитку (хто, коли та яким чином був залучений);
- інформацію про опорні документи та джерела даних, що були використані.

2. *Структурний аналіз*, що включає:

- секторальний аналіз;
- загальну аналітичну мапу, що відображає ключові тенденції розвитку;
- результати PEST, SWOT та TOWS аналізу;
- аналіз заінтересованих сторін;
- аналіз альтернативних сценаріїв розвитку громади.

Є базою для визначення цілей майбутнього розвитку. Просторові аспекти та взаємозалежності представляються відповідними схемами.

3. *«Картина майбутнього» громади*. Відображає: візію, цілі та пріоритетні напрямки розвитку території. Базується на аналізі альтернативних сценаріїв розвитку. Представлена у вигляді схеми із текстовим описом.

4. *Концепція*. Представлена інтегрованою мапою, що є результатом синтезу ключових напрямків розвитку та набором різноманітних тематичних схем. Поєднує візію та план території (наприклад, схема планування території ТГ).

5. *Дорожня карта (впровадження)*. Дорожня карта відповідає на питання: як? хто? і коли? Передбачає розробку послідовних кроків імплементації концепції. Складові: дорожня карта впровадження, матриця проектів, вибір фокусованої території та демонстраційних проектів.

Що нам дає концепція просторового розвитку як координаційний інструмент:

- 1) допомагає налагодити діалог між різними групами заінтересованих сторін щодо майбутнього розвитку території;
- 2) сприяє консенсусу між різними рівнями врядування (місцевим – районним – обласним) та всередині громади;
- 3) дає можливість запланувати розвиток враховуючи прилеглі території: перспективний план об'єднання, сусідні населені пункти, зовнішні точки

тяжіння тощо;

4) гнучко реагує на зміни та пристосовується до контексту та проблематики окремої ТГ.

Що нам дає концепція просторового розвитку як просторове дослідження:

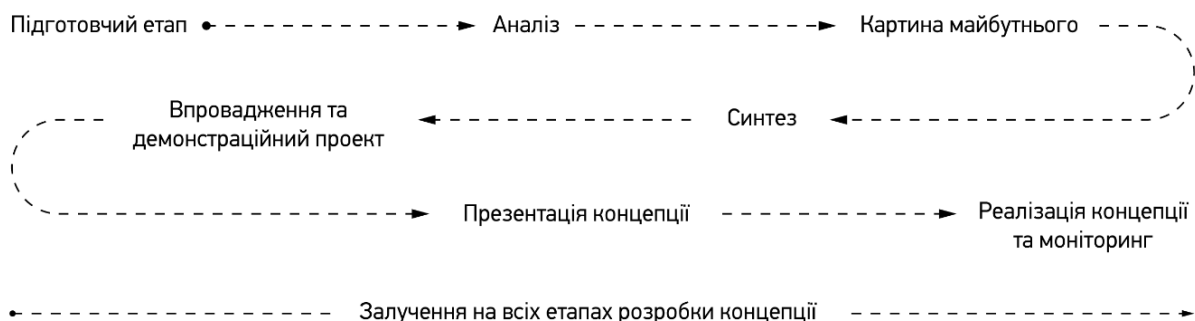
- 1) окреслює поточну соціально-економічну ситуацію в ТГ;
- 2) надає загальне бачення розвитку всієї ТГ. Відображає зони, придатні для сталого економічного розвитку та визначає відповідні пріоритетні території;
- 3) встановлює пріоритетність окремих сильних сторін (якостей, ідентичності територій) та потенціал для розвитку громади.

Що нам дає концепція просторового розвитку як неформальний план:

- 1) не несе юридичних зобов'язань для користувачів землі, однак має бути врахований органами місцевого самоврядування;
- 2) створює аналітичну основу для формування технічних завдань на розробку містобудівної документації;
- 3) включає створення сценаріїв розвитку соціальної та транспортної інфраструктури, екологічного аудиту та ландшафтного плану території ТГ, а також розробку пілотних проектів залучення інвестицій.

6. Етапи розробки концепції просторового розвитку

Етапи розробки концепції просторового розвитку відображені на рис. 2.

Рис. 2. Етапи розробки концепції просторового розвитку

Підготовчий етап

Команда розробників

Розробкою концепції просторового розвитку має займатись міждисциплінарна команда, якій на різних етапах бажано бути також у розширеному складі.

Просторове планування розвитку територіальних громад

Завдяки міждисциплінарній команді концепція просторового розвитку має більші шанси стати реально інтегрованою, тобто комплексною, з узгодженням різних секторів, департаментів та врахуванням сусідніх ТГ і вищих адміністративних одиниць.

Рекомендований проектний склад постійної групи наведений у табл. 1.

Таблиця 1

Проектний склад (постійна група)

Сектор	Склад	Функції
Місцеве самоврядування	Голова ТГ та/або його заступник	- підвищує ймовірність імплементації концепції; - включення концепції у формальну документацію.
Громадський сектор	Представник громадськості, що займається місцевим розвитком	- концепція враховує позицію та потреби громадського сектору; концепція стає легітимною; підвищується рівень довіри до владних органів.
Просторовий розвиток	Експерт з інтегрованого просторового планування	- концепція включає сучасні підходи інтегрованого/ стратегічного просторового планування; концепція створюється на принципах сталого розвитку.
Містопланування	Архітектор та/або землевпорядник	- відповідальний за створення містобудівної документації у ТГ.

З цього складу 2 особи мають взяти на себе роль:

1) координатора, завданням якого є координування загального процесу роботи команди та забезпечення рівномірності впливу членів команди на процес та результат інтегрованого просторового планування;

2) відповідального за залучення заінтересованих сторін у процес розробки концепції просторового розвитку.

В залежності від етапу розроблення концепції до процесу мають бути залучені інші особи, що складають розширений склад команди – експертна група, внутрішні і/або зовнішні фахівці.

У процесі розробки концепції просторового розвитку ТГ на різних етапах повинні бути також залучені:

1) представники департаментів місцевого самоврядування, сстарости сіл, які входять в ТГ, представники закладів державної соціальної сфери та комунальних служб;

2) ключові заінтересовані сторони – представників різних соціальних та вікових верств – діти та молодь, люди старшого віку, маломобільні верстви

Боришкевич Ірина Ігорівна, П'ятничук Ірина Дмитрівна

населення, різний бізнес тощо.

Першим етапом будь-якої роботи, пов'язаної з прийняттям рішень, є *збір даних*, на базі яких можна прийняти обґрунтовані рішення. Процес розробки концепції не є виключенням і потребує попереднього збору широкого набору даних.

Дані мають відображати поточний рівень розвитку громади в тій чи іншій сфері (демографічній, економічній, земельних ресурсах, інфраструктурній тощо). Співставлення даних за різні роки дозволяє визначити динаміку і робити прогноз розвитку ТГ.

Базовими складовими, або вимірами сталого розвитку є соціум, економіка та довкілля (як біосфера, так і всі штучні ландшафти). Основами сталого розвитку є збереження екосистем, громадська участь, справедливість у доступі до ресурсів та турбота про прийдешні покоління.

Методологія спирається на статистичні методи аналізу структури та динаміки населення, а також на методи стратегічного аналізу довкілля, системи розселення та землекористування. За цими індикаторами здійснюється збір, обробка та аналіз даних.

Джерелами даних можуть бути:

- 1) Державна служба статистики;
- 2) Обласні управління статистики;
- 3) Департаменти органів місцевого самоврядування;
- 4) Сільради;
- 5) Архіви (історичні карти та кадастрові карти та інше);
- 6) Податкова адміністрація;
- 7) Держгеокадастр та інші держреєстри;
- 8) Онлайн ресурси – публікації дослідницьких інституцій, карти (open street, тощо), звіти міжнародних організацій;
- 9) Власні дослідження, наприклад проведення опитування громадської думки чи інших заінтересованих сторін;
- 10) Жителі, що надають/позначають інформацію на онлайн картах.

Аналіз

PESTLE – аналіз є важливою частиною дослідження, оскільки він враховує всі сфери життєдіяльності. Цей інструмент особливо важливий при визначенні можливих сценаріїв розвитку. Унікальною рисою *PESTLE*-аналізу є те, що він орієнтований на зовнішні фактори впливу.

SWOT аналіз – це інструмент, що дає можливість зробити комплексний аналіз стану розвитку ТГ. Дозволяє зрозуміти, які у громади є сильні та слабкі

сторони, визначити можливості, що відкриваються перед нею, та зовнішні фактори, що можуть перешкоджати досягненню цілей розвитку.

Дерево проблем формулюється для однієї конкретної проблеми, яка існує в громаді з метою розуміння причин виникнення даної проблеми.

Візуалізація дерева проблем виглядає наступним чином: коріння дерева відображають першопричини, стовбур – основну проблему (проблема, яка потребує вирішення в ТГ), а гілки – проблеми наслідки. Саме наслідки проблем є найбільш видимими. Саме тому, даний інструмент є корисним для формулювання «справжніх» проблем громади, вирішення яких призведе до досягнення мети розвитку ТГ.

Картина майбутнього

Візія

Візія вказує до якого майбутнього прагне громада. Важливо, щоб це майбутнє мотивувало більшість її мешканців.

Формулювання візії є поворотним пунктом в процесі розробки концепції просторового розвитку. З цього моменту припиняється аналіз ситуації і починається формулювання того, що хочемо досягти.

Стратегічні та операційні цілі

Стратегічні цілі – це пріоритетні напрями концепції просторового розвитку, які базуються на PESTLE, SWOT та інших аналізах.

Число стратегічних цілей повинно бути невеликим (між 2 і 5).

Метою *операційних цілей* є відповідь на питання, яким чином будуть досягнуті стратегічні цілі та що потрібно для цього зробити, які завдання – проекти виконати – реалізувати?

Секторальні карти

Секторальні карти ілюструють вашу стратегію розвитку певної сфери життєдіяльності громади у прив'язці до конкретної території. Секторальні карти є наступним етапом після розробки стратегічних цілей.

Дорожня карта

Дорожня карта – це графічне відображення етапів реалізації концепції просторового розвитку із вказаними проміжними результатами та часовими проміжками. Також у дорожній карті можуть бути зазначені задіяні населені пункти, люди та інституції/департаменти у реалізації концепції.

Основні завдання дорожньої карти:

- 1) графічно відображає етапи реалізації концепції, часові проміжки та контрольні точки реалізації чи важливі події;
- 2) показує задіяних учасників та інституцій/департаментів на кожному

етапі;

- 3) синхронізує дії учасників задля ефекту синергії (спільної дії);
- 4) проміжною ланкою між операційними цілями та детальним планом впровадження концепції з фінансовою складовою;
- 5) є більш гнучкою, ніж план, і може коригуватись за потреби.

Висновки

Таким чином, просторове планування розвитку територіальних громад є одним із найважливіших напрямків діяльності у сучасних умовах та тісно пов'язане із стратегічним плануванням. Воно являє собою спробу суспільства впливати на розподіл ресурсів та людської діяльності. Важливим при цьому є інтегроване просторове планування, що реалізує комунікаційну функцію, метою якої є досягнення згоди щодо бачення розвитку територіальної громади між стейкхолдерами та різними рівнями врядування.

Рекомендовані джерела:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо планування використання земель» від 17.06.2020 № 711-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/711-20#Text>
2. Інтегроване просторове планування для територіальних громад. URL: <https://hromada.canactions.com/>
3. Онлайн-платформа для прискорення впровадження просторового планування. URL: <https://plangromad.com.ua/>
4. Посібник з питань просторового планування для уповноважених органів містобудування та архітектури об'єднаних територіальних громад. Київ. 119 с.
5. Розробка комплексних планів: посібник для громад. Київ, 2022. 88 с.